

HET WOORD VAN DE WEEK

7 september 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 36

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152. Utrecht

Lezingen voor de radio

- 14 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „Angst”. Prof. Dr. T. T. ten Have.
21 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „De Eenzame”. Mevr. A. J. Groenman-Deinum.
28 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „Het onredelijke oordeel”. Dr. Albert Daan.
29 sept. 15.45 uur A.V.R.O. „Maatschappelijk werk op humanistisch grondslag”,
Mej. M. Dijkstra.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25

S.V.

Shenke

Wijsheden en techniek

In juni van dit jaar vond men in de franse kranten een opstel afgedrukt van een 18-jarige Française, Michèle Michel, die de eindexamenprijs behaalde met een verhandeling over het onderwerp „Heeft het begrip wijsheid nog een plaats in de moderne wereld?”.

Zowel het onderwerp als de behandeling brengt ons bij een reeks interessante en moeilijke vragen. Op zich zelf is het reeds belangwekkend en moedgevend dat ook deze jonge vrouw, die het zakelijke en harde van haar leeftijdgenoten niet vreemd is (in deze wereld waarin wij veroordeeld zijn te leven, schrijft zij) op de gestelde vraag een positief antwoord geeft.

Maar wat hebben wij aan een dergelijk begrip in onze dagen? Past het nog wel bij de ontwikkeling van het Westerse denken dat vooral in onze dagen op zo geheel andere waarden gericht lijkt. Wat heeft doelmatigheid, wat heeft techniek, wat heeft organisatie met wijsheid te maken? En die zijn het toch waar we behoefte aan hebben als we denken aan de beste zin, die ons leven heeft. Drie kwart van de wereld immers leeft in armoede, honger en ziekte en het resterende kwart breekt er voortdurend — terecht — zijn hoofd over hoe hij op rechtvaardige en doelmatige wijze de producten van zijn ijver kan verdelen, hoe hij de uitkomsten van de onderzoeken, die in laboratoria en onderzoekkamers gedaan worden gemeengoed kan doen worden voor de massa.

Zonder koele scherpzinnigheid, zonder geraffineerde techniek en organisatie kunnen wij immers niet helpen. Onze française ziet onze tijd gekenmerkt door collectivisme, snelheidsroes en behoefte aan onmiddellijke bevrediging. Inderdaad de grote nood van miljoenen medemensen vraagt als het ware E.H.B.O., eerste hulp bij ongelukken. E.H.B.O. moet snel geboden worden, moet technisch op de hoogte zijn en is niet te verwerklijken zonder de hechte samenwerking van duizenden, men zou kunnen zeggen door spoedcursussen, die mondeling, door de radio, per brief en per boek collectief georganiseerd worden. Hierbij dreigt de wijsheid in de knel te geraken, want zij is nauwelijks aan tijd gebonden, zeker niet haastig en zij is veelal individualistisch, niet collectief.

Hoe ver wij tegenwoordig van de wijsheid verwijderd zijn, drong onlangs tot me door, toen ik met een vakgenoot-arts een gesprek had over de hulp, die men aan een sterfbed kan bieden. Wij waren het erover eens dat de huisdokter de aangewezen figuur is met de zieke als een wijs man te praten, hem te steunen en voor te bereiden, doch wij wisten beiden maar al te goed dat de gemiddelde huisdokter hiertoe maar zelden tijd, gelegenheid en bereidheid bezit. De tweede aangewezen man is de geestelijke verzorger (predikant, geestelijke). Mijn confessionele collega vertelde mij dat de situatie in dit geval niet veel gunstiger is. Het maximum wat de meeste kunnen brengen is een bijbeltekst, een gebed, een liturgische handeling en dat is — aldus mijn zegsman — toch niet voldoende. Maar, vertelde hij, gelukkig is er de laatste tijd in de kringen der modern denkende geestelijke verzorgers veel belangstelling voor dit soort psychologische problemen.

Toen ik dit hoorde werd ik onrustig. Hoe zit dat? Is het helpen en terzijde staan van een ernstig zieke een psychologisch probleem en nog wel een modern psychologisch probleem? Ter vereenvoudiging van het vraagstuk heb ik toen eerst het woord psychologisch geschrapt, dat vaak niet meer dan een modieus ornament is. Blijft de vraag: is ziekentroost, is de dood een modern probleem? Natuurlijk, zei mijn collega, je hebt gelijk, het is een oud probleem, maar pas in de laatste tijd hebben we een techniek ontwikkeld om over deze dingen te kunnen spreken, men noemt dat gesprekstechniek.

Daar waren we weer bij de techniek, terwijl we toch eigenlijk naar wijsheid zochten. Mijn gedachten zwierven onrustig rond. Ik dacht aan de sofisten, die oude griekse filosofen, die ook een gesprekstechniek ontwikkeld hadden, waarmee ze iedereen te lijf gingen, maar die zich daarmee ver verwijderd hadden van de

wijsheid, want hun naam „sofisten” tekent hen als schijnwijzen. Ik dacht aan de middeleeuwse scholastici, die ook alles meenden te weten over god, engelen en heiligen, maar die ondanks hun technisch volmaakt redeneren geen naam van wijsheid achterlieten.

Wanneer we het pad van oude Chinese wijsgeren volgen en in onze tijd iemand als Krishnamurti om raad vragen, is het antwoord niet onzeker. In de werkelijk belangrijke levenssituaties, wanneer het om de aanvaarding van het leven ten aanzien van de dood gaat, om het leven met al zijn verantwoordelijkheden, met zijn wisselwerking van vreugde en verdriet, met zijn plichten en rechten, dan komt het op wijsheid aan en heeft het denken en de techniek, het toegepaste denken, geen enkele uitkomst te bieden.

Niet met scherpzinnigheid, niet met energie, ijver, niet met ploeteren, zwoegen en piekeren, maar met afstand nemen, met ontspanning, met mildheid, met een zich terugtrekken uit het gedoe in de wereld kan een mens tot rust komen, harmonie vinden. Zeker niet met behulp van een organisatie. Geeft de geschiedenis van kerken, partijen en staten ons niet een levendige demonstratie van deze stelling? Is dit ook niet een respectabele rede van vele om tegenover een organisatie als het Humanistisch Verbond wantrouwend te staan? Wat hebben we aan al dat georganiseer voor ons levensgeluk, voor de innerlijke harmonie, waar we behoefte aan hebben? Opvoeding met een brede wetenschappelijke basis, garandeert zij soms wijsheid? Sociologie, psychologie, psychotherapie, allen gebouwd op kennis, weten, ervaring, wat zijn ze eigenlijk waard ten aanzien van de dingen, die wij zoeken, vrijheid van gevoel, evenwicht van verlangens, harmonie tegenover de tegenstrijdigheden, die ons zo vaak verscheuren?

Zo redeneren vele critici van onze cultuur: het klinkt naar mijn gevoel vaak hoogmoedig als men meent op zo nihilistische wijze datgene waar generaties en generaties aan gezwoegd hebben op de vuilnisbelt te kunnen gooien! En toch.... is er ook nog niet iets waars in? Mag ik een voorbeeld aan mijn eigen vak ontleen: een zieke wil door een dokter, of een verpleegster technisch zo goed mogelijk geholpen worden, zeer zeker, maar echte ontspanning en rust, aanvaarding van zijn lot verwerft hij pas, wanneer hij ervaren heeft dat de dokter als een gewone man, de zuster als een gewone vrouw met hem weet te praten over zijn moeilijkheden en spanningen. Hetzelfde geldt voor de rechter, voor de dominee, de ambtenaar. Pas wanneer wij er in slagen al onze kennis, al ons weten en onze techniek onzichtbaar te maken, wanneer wij als gewone mensen durven te verschijnen, pas dan zal de patiënt, de cliënt, of wie dan ook, iets aan ons hebben voor zijn innerlijke vrede, voor zijn gemoedrust, zijn innerlijke harmonie. Denk alleen niet, dat we dit als een soort techniek toe kunnen passen door opzettelijk gewoon, familiair te doen. De dominee, die als een tramconducteur praat is even belachelijk als de zeeman, die de toon van een professor of burgemeester toepast. Het gaat erom je zelf te zijn en te blijven. De waarde van techniek en wetenschap ligt blijkaar niet op het terrein van de verwerving van rust en harmonie.

Dan zoeken we wijsheid, een moeilijk te definiëren eigenschap, iets dat wel met het hart te maken zal hebben, maar daarmee hebben we er het laatste woord nog niet over gezegd. Het is meer, het is een soort denken, begrijpen, inzicht dat onze gehele persoon omvat, waarin zowel het emotionele, als het rationele aan de beurt komt, het is vooral geen verworvenheid, geen eigenschap, die men voor goed bezit.

Hebben de Oosterse filosofen dus gelijk in hun verwerping van ons dynamische denken, van ons op toepasbaarheid en bruikbaarheid gerichte technische denken? In de eerste plaats mogen wij niet vergeten dat ook zij zich geoefend hebben, dat ook zij leertijden doormaakten, waarin zij zich techniek van denken eigen gemaakt hebben. Maar wat belangrijker is: voor ons is wijsheid niet voorstelbaar, wanneer zij voorbij gaat aan de nood van de medemens. Hulpverlening is echter grotendeels techniek. Wijsheid kan zo gezien geen wijsheid worden, wanneer zij de techniek van de hulp, vaak van de eerste hulp, verwaarloost. Is deze toegepast, zeer zeker, dan zal de techniek zich bescheiden terug hebben te trekken en dan is het woord aan de andere grootheid, die alleen vrij kan opereren, wanneer de voorganger ver uit de buurt is.

Zij staan in een eigenaardige verhouding; techniek en wijsheid vullen elkaar in zekere zin aan, want geen van beiden wil en kan een mens missen, maar anderzijds verdragen zij elkaar niet. Zodra wij in wijsheid iets van een vak voelen, iets van opzettelijk toegepaste, verstandelijk wel overwogen techniek, zakt zij onherroepelijk in waarde en worden wij diep wantrouwend.

Maar met al ons wantrouwen tegenover de moderne cultuur met zijn hoogmoedige pretenties (al zou zij de wijsheid door haar techniek in pacht hebben!), verwachten wij ook geen heil van een uitschakeling van technische en weten-

schappelijke verworvenheden. Nog afgezien van de moeilijk hoog genoeg te waarden vreugden, die het technisch wetenschappelijk denken en streven ons verschaft, moet men al een verstokte kluizenaar, of een extreme egoïst zijn om niet te zien dat het leed in de wereld om hulp vraagt! „Pas wanneer ik er in geslaagd zal zijn”, schrijft Erasmus in één van zijn vroegste geschriften, „de belangrijkste goederen van de cultuur en de wetenschap mij eigen te maken, pas dan is de tijd gekomen de waarde van deze verworvenheden kritisch te bezien en pas dan kan het loffelijk zijn hen zelfs laag te waarden. Niet met de bedoeling deze cultuurgoederen te verwaarlozen, of er niet mee te werken, integendeel....” Erasmus (in de traditie van het Christendom zijner dagen) gebruikt hierbij vaak het woord „verachting”. Wij onzerzijds zullen niet minder radicaal in ons oordeel over de techniek dienen te zijn, doch milder en met meer afstand. Zelf-verachting en zelfvernietiging, op dit gebied een erfenis van Paulus, immers behoort naar ons gevoel niet tot het domein van de wijsheid, zeker niet wanneer wij ons realiseren dat de techniek een onmisbaar hulpmiddel is bij steun en hulp van ons zelf en onze medemens.

Dr. V. SCHENK

AAN ONZE ABONNÉ'S

Wilt U ons meehelpen om het aantal lezers van het woord van de week te vergroten?

Wijs dan Uw vrienden en kennissen er op, dat ze alle nog in 1958 verschijnende nummers gratis krijgen indien zij f 4,— overschrijven op postrekening no. 304960, onder vermelding van „Nieuw abonné 1959”. Bij voorbaat onze hartelijke dank voor Uw medewerking.